

JOSEP FRANCESC
DE FERRER,
BARÓ DE SAVASSONA

ANTONI PLADEVALL I FONT

Dins del conjunt de nobles il·lustrats, característics del segle XVIII, n'hi ha un que va morir al peu del Montseny, dins un mas del terme municipal de Seva, que intentem presentar aquí per la seva relativa vinculació amb les terres montsenyenques.

El baró Josep Francesc va viure només algunes temporades estiuenques al mas de Sant Mamet, del municipi de Seva i parròquia de Sant Fruitós de Banyà, però el llinatge baronial dels Savassona, almenys a partir de la segona branca, la que va inaugurar després d'adquirir el domini de Savassona en Ramon de Vilanova, castlà del Brull, l'any 1290, procedien del Montseny, de la quadra de Terrassola, també del municipi de Seva. Aquesta família s'havia instal·lat mig segle abans d'adquirir Savassona, al casal o casa forta d'Esparreguera, situat no lluny de Sant Mamet, en el mateix terme o enclau municipal de Seva.

És aquest un tema que es pot estudiar revisant l'article sobre el Castell de Savassona, a «Els Castells Catalans» IV, (Rafael Dalmau editor, Barcelona 1973), pàg. 980-987 i 1044-1053, a «Catalunya Romànica» III, Osona II (Barcelona, 1986), pàg. 592-594, o bé al treball sobre «La quadra i els masos de Terrassola a l'edat Mitjana» de Carles Puigferrat, a *Monografies del Montseny*, 8 (Viladrau, 1993), pàg. 130-133.

Aquí no repetirem notícies antigues sobre el llinatge, sinó que intentarem presentar la personalitat d'un baró il·lustrat, que va intervenir també en l'alta política del Principat durant la invasió napoleònica i que va venir a morir, el 14 de juliol de 1826, sense fills, quan comptava 62 anys, al mas de Sant Mamet, encara existent, que el seu pare i ell havien fet renovar i condicionar per a residència, sobretot després que les tropes de Napoleó malmetessin les seves altres residències osonenques: la casa de tocar la plaça Major o del Mercadal de Vic i els castells de Savassona i d'Olost.

Josep Francesc era fill d'Antoni de Ferrer i Llupià-Vila de Savassona i de la seva segona esposa, Maria Antònia d'Ibáñez-Cuevas, filla dels barons d'Eroles, afincats a Talarn del Pallars Jussà. Els Llupià, més tard refosos amb els Ferrer, havien heretat d'una tia seva la baronia de Savassona, entorn el 1640, i amb ella el domini de la casa forta montsenyenca d'Esparreguera. La baronia de Savassona tenia el seu centre en el castell encara existent d'aquest nom, situat al municipi osonenc de Tavèrnoles, i la seva jurisdicció s'estenia per aquest municipi, el de Vilanova de Sau i el de Tavertet.

Antoni de Ferrer va adquirir a mitjan segle XVIII la casa Ferreres de Vic, situada a tocar la plaça del Mercadal, que feia cantonada amb el carrer de la Riera i tenia davant seu la desapareguda placeta del Pallol; aquesta casa va desaparèixer a principis del nostre segle, quan es va edificar l'actual casa Comella, en part edificada sobre el solar de la vella casa Ferreres. Aquí van néixer els tres fills que va tenir de la seva segona esposa: les noies Maria Manuela, nada el 1761, i Maria Josefa, el 1762, i el noi Josep Francesc, nascut el 4 d'octubre de 1764 i batejat l'endemà a la catedral. La seva mare va morir el 1765, quan ell tenia només set mesos, i no consta que el seu pare es tornés a casar.

La família va viure habitualment a la ciutat de Vic fins a l'any 1776, encara que pel mateix temps tenia residència parada als castells de Savassona i d'Olost, en els quals s'havia erigit, al costat de les estructures medievals, uns confortables casals residencials. L'any 1776 va traslladar la residència habitual a Barcelona, sense deixar però cap de les tres estades osonenques, on venia ocasionalment, sobretot els mesos d'estiu.

A Barcelona, la família va passar a viure al casal o palau que l'Antoni Ferrer va comprar per l'abril del 1766 a Eulàlia Puig i Savall i que es trobava al carrer Canuda, a la seva cantonada amb el carrer del Bot, enfront de l'antic convent de les carmelites descalces. Aquest casal, encara subsistent, és l'edifici que ocupa, des d'avançat el segle passat, l'Ateneu Barcelonès, que avui dia té façana a la plaça de la Vila de Madrid, el solar que ocupava el desaparegut convent de les carmelites. El palau conserva encara les antigues sales i part de la decoració pictòrica que hi feren els Savassona en adaptar-la com a residència. L'edifici fou ampliat o reestructurat el 1970-1971, respectant però la part antiga o original.

Pel que es dedueix de la seva vida i les seves actuacions, el jove Josep Francesc era de complexió més aviat dèbil i malaltissa, i més inclinat a les lletres i a les arts que no pas a les armes. Això ho confirma també el quadre que d'ell es guarda a la Casa de la Ciutat de Vic, atribuït a Francesc Pla, el Vigatà.

Com a fill de noble, va estudiar a l'Acadèmia Reial i Militar, segons consta per un certificat del 30 de setembre de 1783, guardat entre els papers familiars, pel qual es dóna fe que ha passat amb lluïment l'examen general i públic de matemàtiques en la dita Acadèmia. Tenia aleshores dinou anys. També és probable que tingués ensenyament particular d'algun idioma estranger, puix que

se sap que hi havia a la família un professor que havia ensenyat anglès a la seva germana Maria Josefa, coneguda en família com la Pepa.

Tanmateix no foren ni les matemàtiques ni la ciència el seu fort, sinó les lletres i les arts. Per a ampliar els seus coneixements, pel setembre de 1794 va adreçar al papa Pius VI una sol·licitud demanant poder llegir els llibres prohibits o de l'Índex «en benefici de la seva instrucció i sense entorpir la quietud de la seva ànima» –en la sol·licitud s'intitula «seglar espanyol i baró de Savassona, de 30 anys d'edat»–. La resposta fou afirmativa, manant-li que no deixés a altres els llibres que llegís i excloent del permís els llibres de Nicolau Maquiavel i els de temes obscens.

En aquest moment feia set anys que havia mort el seu pare i ell havia hereetat el gran patrimoni familiar abans esmentat, en què s'inclouia també l'antic casal d'Esparreguera, al Congost, amb el sector de Sant Mamet, de Seva, i alguns masos i hisendes entorn de Girona.

No coneixem massa en detall la seva vida, però sí sabem que l'any 1789, i sembla ja que de força temps abans, era vocal de la Reial Junta Particular de Comerç de Barcelona, amb la categoria de cavaller hisendat. La Junta de Comerç de Barcelona s'havia creat l'any 1758, amb unes atribucions inicials de foment de l'economia, i subordinada a la Junta General de Comercio de Madrid (1679). Al costat del foment de nous productes, com la seda, va mitigar el rigidisme dels antics gremis i s'esforçà a promoure la cultura i la formació de mestres i fills d'industrials. La formaven un intendent, dos cavallers hisendats i deu comerciants matriculats. L'any 1767 el Capità General de Catalunya, comte de Ricla, li cedí l'edifici de la Llotja. Fou aquí on va desenvolupar sobretot la tasca cultural amb la creació d'una sèrie d'escoles tècniques per suplir la manca d'universitat de Barcelona. Entre aquestes escoles cal destacar la de nàutica (1769), taquígrafia (1775), dibuix i belles arts (1775), química (1805), etc.

L'edifici de la Llotja havia estat convertit en caserna per Felip V després de la caiguda de Barcelona (1714), i fou reconstruïda, salvant la part gòtica original de l'interior, per Joan Soler i Faneca a partir del 1772.

El baró de Savassona va intervenir activament en la direcció o control de la restauració de la Llotja, en la direcció de les escoles de Nàutica i de Dibuix i en altres empreses, sobretot de tipus cultural de la Junta. Així consta en un certificat que el president del Consulado y Real Junta de Comercio de Barcelona li va expedir el 23 de març de 1799.

Creiem que la seva intervenció en les tasques de la Junta es devia haver iniciat molt abans del 1789, perquè justament el 4 de desembre de 1779, o sigui deu anys abans, la Real Academia de San Fernando el va nomenar acadèmic d'honor «como prueba de lo grato que son a esta Real Academia de San Fernando el constante celo y esmero con que procura fomentar aquellas Nobles Profesiones en esta ciudad de Barcelona y difundir su buen gusto por todo el Principado».

El baró Josep Francesc va contestar agraint la distinció i a la vegada va demanar al bibliotecari de l'Acadèmia que li enviés una llista de les obres d'arquitectura que tenia la biblioteca de l'Acadèmia, sens dubte per crear un fons o biblioteca per a l'Escola d'Arquitectura de la Llotja.

Tot porta a creure que el baró fou un home molt diligent i de confiança de la direcció de la Junta, puix que aquesta el va enviar a Madrid a portar al rei Carles IV una protesta per l'obertura als estrangers del comerç amb Amèrica. També li va encarregar la formació de l'escola de Química, en benefici de l'agricultura, i una altra d'Arquitectura, que no es va establir fins entrat el segle XIX, però per a la qual ell va treballar molt, i va actuar en problemes interns dels gremis i en la majoria de les moltes activitats que per aquest temps va dur a terme la Junta Particular de Comerç.

És per aquest temps que es va fer el bonic retrat que durant molts anys va presidir la Sala de Juntes de la Casa de Caritat de Vic i que ara es guarda a la Casa de la Ciutat. S'atribueix a Francesc Pla, el Vigatà, essent una de les rares obres de cavallet que es guarden d'aquest artista, que va actuar sobretot entre els anys 1780 i 1792, executant en especial decoracions de salons de cases benentants. El baró hi es representat molt jove, amb un llibre recolzat al pit i amb un dit guardant un punt de lectura, en al·lusió evident a les aficions culturals que el van caracteritzar.

Essent ell cap de la família, bé que encara solter, es va morir el 5 de gener de 1798 la seva germana gran, Maria Emmanuela, també soltera, a 37 anys d'edat, al palau del carrer Canuda de la parròquia del Pi, encara que fou portada a enterrar a Vic, el dia 8, al panteó familiar del convent dels dominics.

Josep Francesc es va casar l'any 1804, quan tenia ja quaranta anys, amb Maria Ramona Desvalls, coneguda entre els familiars com «Donya Mundeta», de la família dels marquesos de Poal. Va viure casat amb ella vint-i-dos anys i no van tenir descendència. La Maria Ramona el va sobreviure molts anys.

La guerra contra Napoleó va capgirar totalment la vida del baró, fins aleshores dedicada bàsicament a tasques culturals i administratives. Després dels fetes d'inicis de maig del 1808, que van representar la guerra oberta entre les tropes franceses i els patriotes espanyols, els primers, comandats pel general Duhesne, van ocupar la ciutat de Barcelona, i les persones que pogueren abandonar la ciutat vers altres residències. El baró amb la seva esposa i familiars marxaren tot seguit cap a Vic, alternant la residència entre la casa de la ciutat i el castell de Savassona, segons les circumstàncies.

Davant d'això, per l'agost del mateix any, les forces que ocupaven Barcelona van fer proclamar un decret dient que s'embargaven els béns de tots els que havien emigrat de la ciutat, d'acord amb llur riquesa i amb llur desacatament al govern i segons el paper que tinguessin en la revolta contra els francesos o el nou rei, Josep I.

Retrat de Josep Francesc, baró de Savassona, atribuït a Francesc Pla, el Vigatà, ara guardat a la Casa de la Ciutat de Vic.

El baró, que es destacà tot seguit per la seva oposició als francesos i residia a Vic, va veure com era ocupada la seva casa del carrer Canuda, que es va convertir des de finals d'agost del mateix any en l'oficina de la Comissió de Contribució Extraordinària, creada pel general Duhesne.

Pel mateix temps es va crear entre els oposats a la política de Napoleó la Junta Suprema del Principat, amb la finalitat de coordinar l'oposició als francesos. Aquesta junta es va constituir a Lleida, lloc on encara no havien arribat els francesos, el 18 de juny de 1808, i va tenir la seva primera sessió al Palau Episcopal. La va presidir el bisbe de Lleida, Jeroni Maria de Torres, i tingué com a assistents i primers comissionats Antoni de Gomar i de Dalmases, el Dr. Gregori Morelló, el Dr. Ramon Utgés, Joaquim Ibáñez, baró d'Eroles i cosí del nostre baró, Manuel Torrents, Baltasar d'Olzinelles, Josep Francesc de Ferrer, el nostre baró, Fra Josep Domingo Martín, Joan Guinart i Josep Antoni Cot.

El baró de Savassona hi va assistir com a representant de la Junta de Vic, i va tornar de Lleida a Vic a principis del mes de juliol, força decebut. Aquí va tenir algunes notables diferències amb la Junta del Corregiment, però fou elegit de nou per representar Vic a la Nova Junta Superior, creada o reformada ara a Tarragona. El dia 6 d'agost va arribar a Tarragona, on va ésser escollit, junt amb el Marquès de Villed i comte de Darnius, per formar part de la Junta Central Suprema del Reino. El dia 21 d'agost li van donar les credencials per al nou càrrec.

El baró es va instal·lar a Madrid, on va arribar per València, i entre els comptes familiars es guarden les factures de les cavalcades pel trasllat, de la casa que va muntar-se a Madrid i de la berlina que va comprar per als seus trasllats, puix que alguna sessió de la Junta va tenir lloc a Aranjuez.

La ciutat de Vic se sentia honorada que el seu delegat hagués estat escollit per formar part de la Junta Central i per això, amb motiu de la festa major de la ciutat, que es celebrava a finals d'octubre, el dia 26, la diada dels sants Lluçia i Marcià, li fou fet un petit homenatge públic en la persona de la seva esposa que residia a Vic, segons ho explica el baró de Maldà, en el seu *Calaix de Sastre* o memòries ara en curs de publicació, que més d'una vegada va visitar la «Sra. Doña Mundeta, Baronessa de Sabassona». Diu en concret:

«El dia 28 de octubre, a las 9 de la nit, lo castell de foch lo ha fet un foguetaire de Torelló, a disposició y gust de la Sra. Baronessa de Sabassona, per la excel·lencia que té són marit, un dels principals vocals de la Junta Central, y ser vigatà, cuan foren trets los domassos dels balcons de Casa Sabassona, per evitar posar-s'hi foc».

Un altre fulletó, imprès a Vic, explica les mateixes festes i diu que a la casa del baró de Savassona, que tothom tenia per un gran patriota, hi havia un gran retrat del rei:

El castell de Savassona l'any 1920. (Foto: arxiu Josep Ma. Pericas)

«Baxo de un rico y pomposo dozel de fino damasco carmesí, que siguiendo después por los lados, en semejanza de un manto Real, manifestaba con su iluminación proporcionada, una obra del más exquisito gusto propia del patriotismo, buen corazón y bellísimas prendas de su Exma. Esposa, la baronessa de Sabassona».

No volem ni podem seguir totes les vicissituds de la Junta, que aviat va haver de deixar Madrid i desplaçar-se a Badajoz i a Sevilla, a causa de l'ofensiva de Napoleó que va entrar de nou a Madrid amb el seu germà Josep I. La Junta s'establia a Sevilla el 17 de desembre, però el baró va residir poc aquí perquè a principis de l'any 1809 va ésser nomenat comissari de la Junta Central per al regne de València.

Estant a València, li va arribar la notícia de la primera gran invasió francesa a la plana de Vic, ocorreguda per l'abril de 1809. Tot seguit va marxar cap a l'Aragó a entrevistar-se amb el cap militar del Principat, que es trobava allà, però no va aconseguir ni l'ajuda militar ni econòmica que buscava, de la qual cosa es va queixar per carta, com també de la ineficàcia del comandament militar del país.

Pel juny de 1809, a causa del seu estat de salut –ja hem dit que era de complexió poc forta i malaltissa–, va demanar per primera vegada ésser reemplaçat, però no ho va obtenir, sinó només un permís especial per a la resta del 1809. Durant l'inici del 1810 va anar amb la Junta d'un lloc a l'altre per raons de seguretat, i residí un temps a Tarragona, fins que aquella fou extingida.

El baró explica això en un memorial que l'any 1816 va dirigir al rei Ferran VII per reclamar indemnitzacions per les destrosses fetes en el seu patrimoni. Ho explica així:

«Tanto trabajo y desvelos, y los sinsabores que experimenté, quebrantaron de tal modo mi salud, que me ví precisado a solicitar mi exoneración, no sólo de la comisión que tenía a Valencia, sino también de vocal de la Junta Suprema; la que me concedió dos meses de licencia en vista de mis reiteradas instancias, las cuales repetí por la imposibilidad en que me hallaba de continuar mis servicios concluida la licencia, y se sirvió acordarme dos meses de prórroga.»

El mas de Sant Mamet, on morí el baró de Savassona. (Foto: A. Pladevall)

A principios de enero de 1810, me reuní de nuevo a la Junta y por Real Decreto de 29 del mismo mes, cesó esta en sus funciones siendo reemplazada por el Consejo de Regencia» (Bassols, pàg. 59).

Aquesta dissolució de la Suprema Junta Central fou bastant traumàtica, car els francesos s'havien apoderat pràcticament de tota l'Espanya i la seva actuació era tinguda per poc eficaç, cosa per la qual fou criticada per molts que volien una junta amb gent nova i més arriscada.

El baró quan va poder es va reintegrar a la comarca d'Osona i de moment es va instal·lar al castell d'Olost, perquè la seva casa de Vic i el castell de Savassona havien estat espoliats de robes i mobles pels francesos. Aquí el trobem el 24 de gener de 1811 i d'aquí va dirigir aquell dia una carta al Consell de Regència explicant que no solament no havia tret cap guany ni s'havia aprofitat del temps que va formar part de la Junta Central, sinó que se li devien més de sis mesos del sou acordat i que havia fet grans despeses en viatges, secretaria i la seva instal·lació a València, sense cap guany ni profit, ans al contrari, hi havia perdut la salut i bona part dels seus béns. També es va reunir aquí amb dos vocals de la Junta de Vic, que el van nomenar o, millor dit, li van notificar el nomenament de diputat al Congrés de Tarragona, lloc a on es va desplaçar de nou el baró.

Per l'abril del mateix any 1811, va deixar el Congrés de Tarragona i va tornar a la comarca d'Osona, però no va poder residir a la casa de Vic perquè pel novembre de 1811 s'hi havia establert la Junta Superior i l'any 1813 hi residia la Diputació.

El baró va intentar reparar les destrosses fetes al seu patrimoni, però aquest estava molt afectat per no tenir les entrades habituals dels delmes i de l'exercici de la jurisdicció; a més, d'altra banda, consta que als anys 1811, 1812 i 1813 l'exèrcit li va incautar les entrades dels dits delmes per una suma que pujà a 170.406 rals de velló, que el baró reclamava encara el 1821, sense que se n'hi hagués fet la devolució.

Això junt amb l'intent de cobrar els 56.219 rals que se li devien pel temps que va actuar a la Junta Central, el preocuparen els anys immediats a la Guerra del Francès. Aquest deute li fou reconegut per la Comptaduria del Regne, situada a Mallorca, i per la Direcció del Crèdit Públic, però el 1818 encara no havia rebut res.

Durant el Trienni Constitucional (1821-1823) se li anul·là el títol i els privilegis jurisdiccionals, i els seus béns de la casa de Vic foren venuts en subhasta, excepte el cotxe o carrossa que, com que ningú no el va voler comprar a Vic, fou portat a Barcelona.

La seva poca salut, el contratemps econòmic i els fets contra els honors i privilegis de què fins aleshores havia gaudit, feren que els estius del 1823 al 1826 els passés al mas Sant Mamet, on des de l'època del seu pare hi tenien una residència temporal per a estacions de caceres.

Sobre aquesta finca de Sant Mamet, annexa al patrimoni original del casal d'Esparreguera, en tenim força notícies, sobretot dels darrers temps de la seva vida per les polèmiques i el plet que es va establir entre el rector de Sant Fruitós de Balenyà i el baró, atès que la capella de San Mamet, annexa al mas, era una antiga sufragània de Balenyà, i en canvi el baró la considerava una propietat seva. Aquest plet es va sobreseure a la mort del baró, i en realitat la capella es va perdre per l'antiga parròquia de Balenyà, tot i que va tenir culte fins al 1936.

La mort va sorprendre al baró l'estiu del 1826 quan residia al mas de Sant Mamet. Ja hem indicat abans que la seva salut havia estat sempre força dèbil i s'havia empitjorat durant l'època de la guerra del Francès. Josep Francesc de Ferrer va morir el 14 de juliol de 1826 als seixanta-dos anys, sense fills, i fou portat a enterrar a la tomba familiar de Vic. La seva viuda va passar a residir habitualment a la casa de Vic, que ja havien recuperat, el 1826, i estava ja molada de nou.

Donya Ramona Desvalls va morir en aquesta casa de Vic a principis de l'any 1837. Fins a la seva mort va ésser usufructuària del patrimoni dels Savassona, però morta ella, per vinculació d'herència, va passar a Maria dels Dolors i Lluïsa Desprat, que morí soltera tres anys més tard. D'ella l'herència i el títol varen passar a Maria Cayetana Díaz de Mayorga i Valcárcel, casada amb Josep d'Urbina, comte de Cartaojal, que morí el 1844. La família, cada cop més allunyada, es va anar desprenent als anys successius del patrimoni dels antics barons de Savassona, dels quals ja no queda res a les nostres contrades. Tanmateix la vida i les actuacions del baró han estat recordades en la biografia de Josep Ma. Bassols en la monografia *José Francisco Ferrer de Llupiá, Brossa y Sabassona, barón de Sabassona; 1764-1826*. «Publicacions Monogràfiques del Patronat d'Estudis Ausonencs núm. 1» Vic, 1957, i el seu retrat va ésser col·locat a la Galeria de Vigatans Il·lustres, el dia 9 de juliol de 1959, en un acte en què el seu biògraf abans esmentat, Josep Ma. Bassols i Genís, va fer el discurs de semblança del personatge. Per a la seva biografia i bibliografia pot veure's també el llibre de Miquel S. Salarich: *Miquel S. Ylla-Català, Vigatans Il·lustres*. Col·lecció «Osona a la butxaca», 5-6, Vic, 1983, pàg. 91-97.